

Könyvszemle

A polgári jog Európa nagy jogrendszereiben

Még alig tettük le az *EU jog és jogharmonizáció* című nagyszabású művét, Kecskés László professzor, a Pécsi Civilisztikai Iskola „alapító atyja” máris újabb könyvvel jelentkezett. A tizenkét fejezetből álló monográfia aktualitása az uniós polgárságú magyar jogásztársadalom számára több mint kézenfekvő.

A szerző a magyar jogrendszer fejlesztéséhez és a nemzetköziesedő polgári jog egyetemi oktatásához kíván adalékokat és sémákat adni. Már most leszögezhetjük: mindezt maximálisan sikerült teljesíteni!

A mű I. fejezetében az európai magánjog történetéről és tagozódásáról szóló alapozó fejtegetések kaptak helyet, melyek közül kiemelést érdemel az európai jogi térképábrát elénk táró alpont. A római–germán és a *common law* jogcsalád sajátosságainak (René David) és jogköreinek (Konrad Zweigert – Hein Kötz) igényes bemutatásával összefüggően veti fel Kecskés professzor a kérdést, hogy beszélhetünk-e „posztoszocialista” jogcsaládról? Válasza: e problematika elmélyült vizsgálata még hátra van. Fontos a szerző azon végkövetkeztetése, hogy az európai magánjogban a konvergencia egyre nagyobb szerephez jut, a római jogi gyökerek ismét hangsúlyossá válnak.

A fenti tétel egyenesen átvezeti az olvasót az európai magánjog fejlődésének római jogi alapjait tárgyaló II. fejezetbe.

Mélyenszántó jogtörténeti elemzés után rámutat arra, hogy az ún. humanista jogtudomány járult hozzá a római jog és római jogi stúdiumok hanyatlásához. A XVII. század második felétől indult rügyezésnek a *ius commune* alól humanista hatásra felszabadulni, emancipálódni látszó nemzeti jog (*ius patrium*), illetve annak egyetemi oktatása (Uppsalában, Nagyszombaton, Párizsban, Leidenben, Spanyolországban és Itáliában).

A könyv a továbbiakban a kánonjog hatását vizsgálja a magánjog fejlődésére. Megtudhatjuk, hogy a kánonjog és a civiljog viszonya kölcsönös egymásra hatás. Nemcsak a kánonjog szelleme termékenyítette meg a római jogot, illetve a *ius communét*, hanem a kánonjogba is számos római jogi jogintézmény bekerült. A kánonjog és a világi jog egymás mellett élése, együttélése, kölcsönhatásai megkésett megnyilvánulásainak is tekinthető az a kiélezett vita, ami az EU alkotmányának előkészítése során bontakozott ki azzal kapcsolatban, hogy a kontinens identitását kifejező preambulumban történjen-e említés Európa keresztény gyökereiről.

A IV. fejezettől indul a főbb európai magánjogi rendszerek bemutatása és elemzése, nevezetesen a francia joggal. Igényes szellem- és jogtörténeti bevezető után kerül részletes bemutatásra a *Code Civil* (1804) jellege, főbb elvei, szabályai, valamint „utóélete” egészen napjainkig, beleértve a világ jogrendszereire gyakorolt hatását is Afrikától Amerikáig.

Ami az olasz polgári jogot illeti, az alapvetően a jogi partikularizmus, majd a jogi

egység kialakulásával jellemezhető. Az új *Codice Civile* (1942) érdekessége, hogy tartalmazza a kereskedelmi és munkajogot is. 1989-től az uniós jogharmonizáció felgyorsult.

A VI. fejezet tárgya: a Benelux államok polgári joga. A holland jogról a szerző megállapítja, hogy a római jog hatása nem, inkább a *ius commune* és a francia jog szerepe volt jelentős a fejlődésében. Dél-Afrikában pedig ma is hatályban van a „Roman–Dutch law” Az új holland Ptk. francia, angolszász, német és uniós elemeket egyaránt tartalmaz. A belga *Code Civil* bár a francia *Code Civil*-en alapul, de alkalmazása a belga jogi elmélet és joggyakorlat alapján történik. Ugyanez a helyzet Luxemburgban, azzal a sajátossággal, hogy a jogalkalmazó továbbfejlesztheti, sőt egyenesen módosíthatja a luxemburgi Ptk.-t.

A könyv a következőkben a német polgári joggal foglalkozik. Kecskés professzor kimutatja, hogy az 1495-ben recipiált római jog, a *gemeines Recht* hatályban maradt az újkori Ptk.-k megjelenéséig, ideértve a BGB-t is. Szép elemzést olvashatunk a pandektisztikáról, a történeti jogi iskoláról, valamint az érdeklátó jogtudományról. A BGB (*Bürgerliches Gesetzbuch*) nem csak a német magánjogfejlődésre gyakorolt óriási hatást, befolyása külföldön is jelentős (Svájc, Törökország, Magyarország, Ausztria, Japán és Brazília). 2002-ben hatályba lépett a BGB széles körű reformját hozó törvénymódosítás.

A mű VIII. fejezete Ausztria polgári jogáról szól. Az 1794. évi porosz ALR (*Allgemeines Landrecht*) kodifikációs színvonalát meghaladó, de a *Code Civil*-ét el nem érő ABGB (*Österreich Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*) hatása jóformán csak a hajdani Osztrák–Magyar Monarchia területére korlátozódott. Ennek egyik fő oka az, hogy Ausztriában e kodifikáció is a birodalmi egységteremtés

részműveként jelentkezett, melynek természetes következménye volt a feudális abszolutisztikus berendezkedés megőrzése.

A továbbiakban a svájci polgári joggal ismerkedhetünk meg. A svájci ZGB (*Zivilgesetzbuch*) (1912) sajtója a francia, az osztrák és a német magánjogi hagyományok és kodifikációk kiegyensúlyozott szintézise. Nemcsak jogászok, hanem a laikusok számára is érthető. Ez azért is lényeges, mert néhány kantonban még ma is laikus bírák döntenek elsőfokon, igazságügyi ügyintézők segítségével. Bár a ZGB-ből merített Olaszország és Görögország is, teljes átvételére Törökországban került sor 1926-ban.

A X. fejezet kifejti, hogy hosszú és göröngyös út vezetett az 1946-ban hatályba lépett görög Ptk. megalkotásáig, melynek szabályozási stílusa és kodifikációs technikája félúton áll a német BGB szigorú strukturáltsága, kifinomult fogalmi apparátusa és a svájci ZGB népies nyelvezete között. A német kódex befolyása ellenére dologi jogi, családjogi és öröklési jogi részeiben önállóságot mutat. Csak az 1975-ös alkotmány és az uniós joganyag miatt kellett módosítani. Kár, hogy a könyv nem tér ki Ciprus jogfejlődésére.

Utolsó európai magánjogi szisztémaként a szerző Dániáról értekezik. Noha a dán jogi kultúrát a kontinens (főleg Németország) jogélete mindig befolyásolta, Dánia sok szempontból megőrizte sajátos különállását, amelyet a skandináv államok „belső jogharmonizációja” (1870-től) tovább erősített. Ennek egyik megnyilvánulása a polgári törvénykönyv hiánya. A „nemzetköziesedés” tendenciája, mindenekelőtt az EU joganyagának fejlődése formálja a modern dán jogot, és erősen hat a jogászai gondolkodásra.

A zárófejezet a szerény *Az európai magánjog egységesítése* címet viseli, noha tartalmilag

sokkal többet nyújt. A szerző kimerítően elemzi a hágai nemzetközi magánjogi konferenciától (1893) az Európai Bizottság által javasolt, a szerződési jog egységesítését célzó vegyes rendszerig (2003) ívelő több mint százéves folyamat állomásait és eredményeit.

A recenzált mű a főbb európai magánjogi rendszerek általános összefüggéseinek igényes bemutatásával, az egyes polgári jogi kódexek részletekre is kiterjedő dogmatikai elemzésével, problémafelvetéseivel hozzájárulhat a hazai jogászképzés minőségi megújításához, s egyúttal hasznos kézikönyve lehet az immár uniós polgárságú magyar jogásztársadalomnak. Ugyanakkor méltán tarthat számot az európai jogfejlődés iránt fogékony hazai olvasóközönség érdeklődésére is. (*Kecskés László: A polgári jog fejlődése a kontinentalis Európa nagy jogrendszereiben. Budapest: HVG–ORAC, 2009, 545 p.*)

Visegrády Antal

DSc

Újraiparosítás és a környezeti ipar

Az elmúlt harmincöt évben az ipar visszafordulása (a dezindustrializáció) jellemezte a fejlett országok gazdaságának átalakulását. Egy sor hagyományos iparág – például a bányászat, vas- és acélipar, textilipar – csaknem teljesen eltűnt az európai és észak-amerikai gazdaság szerkezetéből. E termékeket vagy import helyettesítette, vagy a termelést kitelepítették az „olcsó” országokba. A következmény jól ismert: az ipari foglalkoztatás és az ipar hozzájárulása a bruttó hazai termékhez alaposan lecsökkent, s a különböző jellegű szolgáltatások foglalkoztatják a munkaerő 70–75 százalékát. A szerkezeti változás komoly társadalmi válságot okozott a hagyományos ipari körzetekben, és új típusú gazdaság- és területfejlesztési politikát igényelt. A fejlett országokban a válasz az ipari szerkezetváltás volt: a hagyományos ipar leépülésével párhuzamosan újraiparosítás kezdődött: új, tudásalapú, innovatív ipari ágazatok fejlődtek. Ez az új ipar kevesebb, de képzetesebb munkaerőt igényelt, mint a hagyományos, és általában a fejlett, gyakran nagyvárosi régiókba telepített, a kutatás-fejlesztési, pénzügyi-szolgáltatási koncentrációkhoz. A területfejlesztési po-

litika fő feladata lett a régi iparvidékek újraiparosításának vagy új gazdasági funkciók meghonosításának támogatása.

Ez a folyamat Kelet-Közép Európában – így hazánkban is – sajátos módon játszódott le. Az ipar szerkezeti átalakulása jóval később kezdődött, Magyarországon az 1980-as, több, gyengébben fejlett országban (például: Bulgária, Románia) csak az 1990-es években. A hagyományos ipar összeomlása rövid idő alatt zajlott le, és az általános tranzíciós válság kísérette, ezért következményei igen súlyosak voltak. Ekkor (1990–93 között) szűnt meg hazánkban egymillió munkahely, melyet a mai napig nem sikerült pótolni. Az újraiparosítás a tranzíciós válság lecsillapultával indult meg, s e folyamatot főleg a külföldi transznacionális vállalatok kihelyezett termelő (olykor kutatási) egységei formálták, a hazai tőke gyenge részvétele mellett. Az új, tudásalapú ipar az ország legfejlettebb régióiba települt, jelentős részben a Budapest–Bécs-tengely mentén, hozzájárulva ezzel a területi egyenlőtlenségek éles növekedéséhez. A magyar területfejlesztési politikának is egyik kulcskérdése, hogy milyen jellegű, szerkezetű újraiparosítást támogasson, mely a.) bevezethető a kevésbé fejlett régiókban is; b.) képes foglalkoztatni a helyi munkaerőt és helyi

infrastruktúrát c.) feltehető a tartós növekedése, és d.) hosszú távon is jó feltételekkel rendelkezik helyben, nem fenyegeti a gyakori áthelyezések veszélye. A kötet szerzői feltételezik, hogy a környezeti ipar megfelel a fenti feltételeknek, s a jelenleginél jóval nagyobb szerepet játszhat az újraiparosításban, hozzájárulhat az elmaradott, depressziós térségek foglalkoztatás-bővítéséhez. A publikáció alapját az MTA Regionális Kutatások Központjában végzett interdiszciplináris kutatás adta, melyet a Környezetvédelmi és Vízgazdálkodási Minisztérium finanszírozott.

Tizenhárom tanulmány elemzi a környezeti ipar különböző vonatkozásait Magyarországon adottságait és szükségleteit számba véve (például a globális felmelegedés lehetséges hatásai a mezőgazdaságra vagy a biomasszára alapozott energiatermelés kedvező feltételei). Az első két tanulmány (Horváth Gyula és Lux Gábor) tollából széleskörű áttekintést ad az újraiparosítás és a környezetmenedzsment sajátosságairól, jelentőségéről Közép-Európa regionális gazdaságában. Fontos megállapítás, hogy ipar nélkül napjainkban sincs gazdasági fejlődés: a többségbe került szolgáltató szektort is jelentős részben az ipar – kutatási, szállítási, kereskedelmi, pénzügyi stb. – igényei éltetik. 2005-ben – tehát a válság kitörése előtt – a legfejlettebb közép-európai gazdaságok (a szlovén, cseh és szlovák gazdaság) elérték az ipari foglalkoztatottak 1990. évi létszámát, míg a leggyengébbek (például a szerb, bulgár és román) ipari létszáma csak fele volt a tizenöt évvel korábbinak. Ez utóbbi országok a tudásalapú, innovatív ipar meghonosításához nem rendelkeznek jó feltételekkel. (A magyar adat, a lengyelhez hasonlóan: az 1990. évi létszám kétharmada). Fodor István és Suvák Andrea tanulmánya hasznos definíciókat ad a környezeti ipar fogalmáról,

értelmezéséről: ez korántsem közismert, hiszen sajátos termékek és szolgáltatások együtteséről van szó, a víztisztító berendezések gyártásától az energiatermelésig és az ökológiai kutatásokig. A szerzők a környezeti ipar világtermelését – kereskedelmét is elemzik. A nemzetközi piacot – kevés kivétellel – a világ nagy gazdaságai uralják. Nem tűnik egyszerűnek a magyar gazdaság betörése e piacra, mely piac bizonyára gyors bővülés előtt áll. Oláh Lajos tanulmánya optimista a hazai környezeti ipar innovatív fejlődését – ezzel a piacra jutását – illetően is.

A tanulmányok többsége a környezeti ipar egy-egy vonatkozásával foglalkozik: ezek főleg vidéki/mezőgazdasági régiókat érintenek. A fő figyelmet a környezeti problémák (például a klímaváltozás lehetséges hatásai a mezőgazdaságra) és a vidék alternatív energia-termelő kapacitása kapják. Csupán egy tanulmány (Czegledi Gergő) foglalkozik – Budapest példáján – a környezeti ipar és a fenntartható városfejlesztés kapcsolatával. Ez a problémakör több figyelmet, többoldalú megvilágítást érdemelt volna. Végül gyakorlati hasznú lehet az a néhány esettanulmány, melyek bemutatják a környezeti ipar alkalmazását Északkelet-Magyarország néhány területfejlesztési programjában.

Általános az egyetértés abban, hogy a fenntartható globális jövő nem nélkülözheti a környezetvédelmet, az ésszerű környezet-használatot. Az is közkeletű vélekedés, hogy ennek akadálya a gazdasági érdekek és a környezeti érdekek konfliktusa: a környezetbarát gazdaság a fogyasztás csökkentését, gazdasági hasznót nem hozó védelmi beruházásokat igényel. Ez az érdekes könyv a környezetgazdálkodásnak egy gazdaságilag is vonzó oldalát mutatja be: a környezeti ipar lehetséges szerepét a foglalkoztatás bővítésében, az el-